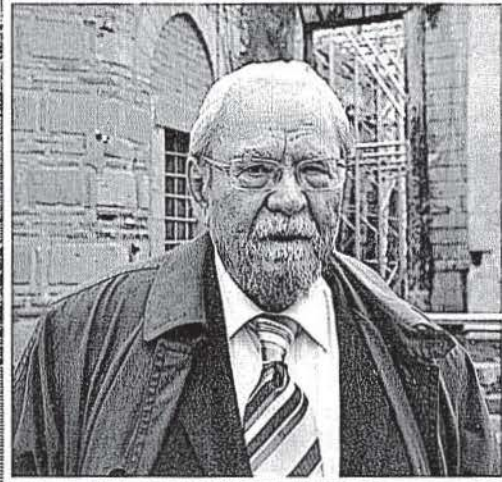
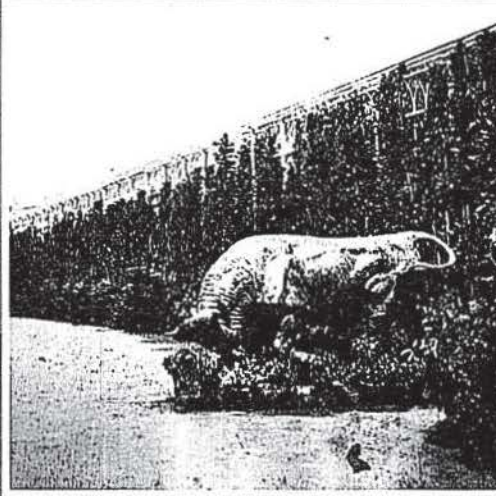
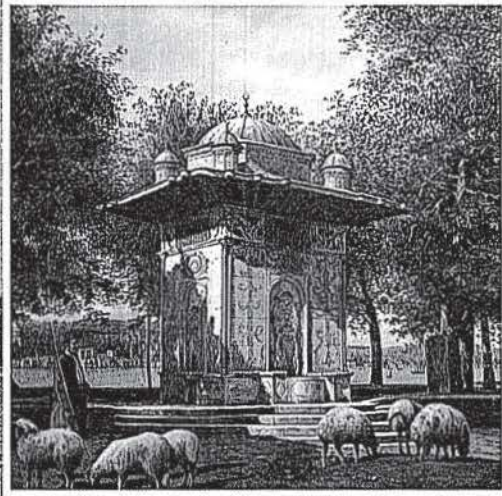

MILLİ SARAYLAR

KÜLTÜR-SANAT-TARİH DERGİSİ SAYI:7 / 2011

ISSN 1304-9046

Said Mehmet Paşa'nın Fransa Büyükelçiliği ve Arz Olunan Hediyeler (1741-42)

John Whitehead*

Çeviren: Osman Nihat Bişgin**

*Y*irmisekizzâde Mehmed Paşa, Osmanlı İmparatorluğu tarafından Avrupa'ya belirli bir görev üzerine, 1742 yılı Ocak ayında gönderilen bir Büyükelçi'dir. Kendisi 1721 yılında Fransa Büyükelçisi Mehmed Efendi'nin hem öz oğlu hem de özel kalemi olarak daha genç yaşta bir Avrupa seyahati yaptığından vakti gelince bizzat Büyükelçi olarak gönderilmesi şaşırtıcı değildir.

18. yüzyıl Osmanlı büyükelçilikleri genelde, yeni kurulan barışın kaidelerini oturtmak, devletin isteklerine tercüman olmak gibi amaçlar etrafında görevlendirilmişler; vazifeleri biter bitmez de geri dönmüşlerdir. Elbette büyükelçilerin muasır kültür ve teknoloji araçlarını inceleyip gerektiğinde bazı örnekleri Osmanlı topraklarına getirmek ve böylece Osmanlı ilerlemesine vesile olmak gibi gayri resmi görevleri de vardı. Nitekim tercümesini yayınladığımız makalede görüleceği üzere, Said Mehmed Paşa'nın resmi görevlerini tamamladıktan sonra, vaktini Opera ve Tiyatro gibi sosyal ortamlarda geçirerek gözlem yaptığı görülür. Bu anlamda, Paris'e varır varmaz ilk uygun vakitte sipariş ettiği çağın en iyi laboratuvar ve bilimsel alet imalatçılarının eşsiz ürünlerinin Osmanlı'ya ulaşmasını sağlamıştır.

Said Paşa'nın büyükelçiliğinin faydalarından biri de Osmanlı İmparatorluğu'nun temsilidir. Paşa'nın tanıştığı Voltaire, Tessin Kontu gibi dönemin ünlü isimleri gerek hayretlerini gerek takdirlerini ifadeden kendilerini alamamışlardır. O zamana kadar Fransa'da çok önemli olan tiyatronun oyun yazarlarından Molière'in 'Kibarlık Budalası' eserinde sosyal hicivlerine renk katmak maksadıyla konu edindikleri Osmanlı Elçileri artık Avrupalıları ikinci bir defa Osmanlı hakkında düşünmeye sevk edecek kadar ikna edici özelliklere sahiptir. Ayrıca, Büyükelçi'nin bir anlamda diplomatik bir güce sahip olduğu da söylenebilir. Nitekim, Voltaire, Hz. Muhammed (a.s.)'ı (kendi itirafla ile) alaya almak için yazdığı oyununu, Büyükelçi gidene kadar Paris Tiyatrosu'nda oynatamamıştır. Farklı niyetle yazmış olmasına karşın, Said Mehmed Paşa'nın terkine kadar Voltaire'in oyunu konusunda sabır göstermesi, Fransa'nın Osmanlı Devleti'nden ve hilafet kimliğinden çekindiğinin en açık göstergesidir.

Osmanlı'nın 18. yüzyılda Fransa ile ilişkilerinde unutulmaması gereken bir isim

* Fransız Araştırmacı, Yazar.

** Rehber, Milli Saraylar.

de Bonneval (Bonval) Kontudur. Bonneval Avrupa'daki birçok macerasından sonra İslamiyete girerek, 1731 yılında artık Humbaracı Ahmed Paşa olarak Osmanlı topraklarında ikamete başlar. Kendisi kısa süre içinde, paşalık unvanını alarak askeri bürokraside yükselir. Bu durum Osmanlı Devleti'nde özellikle askeri alanda yapılması düşünülen reformlar için yurt dışından uzman getirilmesi eğiliminin başladığı bir süreci temsil eder.

Diplomasi ve teşrifat tarihi adına sunduğu veriler ile sosyal ve sanat tarihi açısından zengin tasvirler içeren bu makale, özellikle bahsi geçen olayların Fransızca kaynaklar açısından değerlendirilmiş olması ile, dönemi çalışan tarihçiler açısından daha da ilgi çekicidir.

11 Ocak 1742 Perşembe günü Versailles Şatosu en büyüleyici, en nadir ve tuhaf gösterilerinden birini XV. Louis'nin resmi kabulünde, Sultan I. Mahmud tarafından atanan Osmanlı Büyükelçisi Said Mehmed Paşa'nın ailesi ve maiyeti onuruna verilen törende sundular.¹

Said Paşa'nın resmi görevi Ruslarla imzalanacak Belgrad anlaşması üzerine yapılacak bir dizi şartın gerçekleşmesi için Fransa'nın desteğini sağlayarak antlaşmanın şartlarını kendi lehine çevirmektir. Neticede bu şartlar, 1739'daki Avusturya ve Rusya ile olan savaşı sona erdirdi. Said Paşa da yeni tanımlanacak sınırları çizmek üzere oluşturulacak komisyonda yer almıştı.

Avrupa'da açılan büyükelçiliklerin amacı, Avrupa'nın Osmanlı ile kıyaslandığında neden bu kadar ileri olduğunu öğrenmek, askeri, teknolojik, kültürel anlamda ne tür ilerlemelerin Avrupa'dan getirilebileceğini görmek ve bu vesileyle Fatih Sultan Mehmed'in ve Kanuni Sultan Süleyman'ın şanlı günlerinden sonra başlayan kademeli gerilemeyi, geri çevirmeyi temin etmektir. Sonunda Osmanlı İmparatorluğu değişen dünyaya ayak uydurmakta başarılı olamamış ve I. Dünya Savaşı sonunda yıkılmıştı.

Avrupalılar İstanbul'da, yakın ve Orta Doğu'nun birçok değişik yerinde, hem bölgeyle ilişkilerini arttırmak hem de o bölgedeki vatandaşlarına yardım ederek uzun süreli ticari ilişkileri sürdürmek amacıyla sürekli büyükelçilerini bulundururken, Osmanlılar geçici büyükelçilerini belirli bir sorunu çözmekle memur olarak göndermişlerdir. Bunun sebebi, donanma tayfaları ve köleler hariç Batı Avrupa'da Türk nüfusunun olmayışı ve Avrupa ile Osmanlı ticaretinin Avrupalı ve Ermeni tüccarların elinde olmasıydı. Dolayısıyla diplomatik değişimler normal olarak Bâbali* ye Avrupalı elçiler vasıtasıyla getiriliyordu.

Fransa ve Osmanlı'nın ilişkileri, Kutsal Roma İmparatorluğu'nu ortak düşman gibi değerlendirdikleri döneme kadar gitmektedir. Fransızlar Kutsal Roma ile resmi bir barışa yanaşmamış, böyle bir anlaşmanın Hristiyanlığa bir hakaret olduğundan ve Fransa'ya, Avrupa'da bir parya gibi davranılacağından çekinmişlerdi. Netice olarak Türklere birçok hediye ve sözler verilmiş; ancak politik olarak elleri boş gönderilmişlerdir.

Osmanlı ile Fransa, aralarındaki dini ve sosyal farktan dolayı, tıpkı bekleneceği üzere, asla birbirlerini tam anlayamamışlardı. Fransızlar Türklere, Çinlilere baktık-

ları gibi bakmışlar, bu ülkelerin kültürlerini iç dekorasyonu ve tiyatroyu daha neşeli kılacak şekilde eklentilerle sınırlandırarak tanımlamışlardı. “Turquerie” özel ismiyle Türk akımı adını verdikleri bu akım, Çin akımı kadar garipti. Molière’in “Kibarlık Budalası” isimli oyunu Fransa’da bu akımın klasik örneği olarak görülür ve oyunun yazıldığı 1669 senesinde Türk elçisinin büyükelçi sıfatının çok altında bir sıfatla Fransa’ya gelmesi bir tesadüf değildir. Sosyal hicvine özgün bir karakter ilave ederek Molière, oyununu daha zarif, daha eğlenceli ve toplum tarafından daha hazmedilir hale getirmiştir.

Osmanlı’larda Avrupa’yı aydınlanma çağına sürükleyen, bilimi bilim aşkına değerlendiren, ilmi bir merak yoktu. İslam inancı genellikle gayrimüslim olanlarla çok fazla irtibatı, onlara yönelik merakı olumsuz değerlendiriyordu. Osmanlı’nın sosyal yapısı da oldukça farklıydı. Yaygın bir refah yoktu, dolayısıyla bağımsız, eğitilmiş asil sınıf ve tüccar sınıfı nispeten daha azdı. Eğitim ve zenginlik, Osmanlı bürokrasisinin askeri, medeni ya da dini bir parçası olmaya bağlıydı ve bu da özel şirketleşmeye ya da bağımsız bir fikre müsaade etmiyordu.

18. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen ve Osmanlı’yı kurtarmakta çok geç kalan değişim Osmanlı ve Avrupa’yı bir araya getirmişti. Birbirleriyle olan hediyeleşmeler ise ülkeler arasındaki ilişkilerin seviyesi hakkında günümüz tarihçilerine önemli veriler sunmaktadır.

Said Mehmed Paşa’nın Paris büyükelçiliği, onun Avrupa’da ilk bulunuşu değildi. Daha önce Paris’te iki defa bulunmuş ve bu durum onu 1742 büyükelçiliğine biçilmiş kaftan kılmıştı. Muasırları Fransızca’yı neredeyse mükemmel konuştuğunu, zarif Paris yaşantısını ne kadar takdir ettiğini anlatıyorlardı. İlk ziyareti 1721 yılında, bir önceki büyükelçinin oğlu ve sekreteri sıfatıyla olmuştu ki, o zaman XV. Louis henüz genç bir kraldı. Said Mehmed o zaman 25 yaşlarındaydı ve Paris’te harika zaman geçirmişti. Fildişi işçiliğini, aynı zamanda XV. Louis’in de öğretmeni olan Madame Maubois’dan öğrenmiş, kütüphaneleri ve sanat koleksiyonlarını gezmişti.²

Paşa’nın bu ziyaretlerinin ciddi faydaları da olmuş, gezisi sonunda Osmanlı’daki ilk matbaayı 1726 yılında kurmuştu. Bu, Osmanlı İmparatorluğu’nun büyükelçilikler vasıtasıyla ulaşmak istediği teknolojik ilerlemelere güzel bir örnek teşkil etmiştir. Dini yayınları matbaada basmanın yasak olmasına ve matbaanın eğitime katkısının sembolik oranda kalmasına karşın, Mehmed Efendi, matbaasıyla iftihar ediyordu. O kadar ki Paris’e 1742 seyahatinde Kraliyet kütüphanesini gezip bu kütüphaneye kendi matbaasının eserlerinden takdim etmişti. Bu eserler arasında bir Türkçe - Arapça sözlük, bir atlas, bir de Osmanlı Tarihi kitabı mevcuttu.

Mehmed Efendi’nin büyükelçiliği hakkında oldukça detaylı bilgiye sahibiz. Zira Mehmed Efendi de o dönemdeki tüm Türk Büyükelçileri gibi Sultan ve Sadrazam’ı bilgilendirmeye yönelik, izlenimlerine dair raporlar hazırlamıştı. Bu raporların varlığı kısa zamanda Bonnac Markizi’nin ve Porta Fransız Büyükelçisi’nin kulağına gitmiş ve basit bir Fransızca çevirisi hazırlanarak bastırılmıştı.³ Şaşılacak bir şekilde Büyükelçi’nin ilk ziyareti olan 1721’de basılan Montesquieu’nün Farsça Mektuplar ya da Voltaire’in bazı eserleri gibi okuyucu kitlesi bulmuştu. Farklı olan yanı Fransız yazarlar için bir gelenek olan ironiden uzak kalmış olmasıydı. Bununla birlikte, çok hafif üsluplu ve duygusuz da değildi. Marly’deki Parkı gördüğünde, “Bu dünya müminin zindanı, kâfirin ise

cennetidir”^{*} ifadesini kullanmıştır. Mehmet Efendi Versailles’in bir seri gravürü ile dönmüş ve bu da İstanbul’da Sadâbâd isimli bir mesire yeri inşasına vesile olmuştur. Parkın bazı kısımlarında Versailles büyük kanalının Kraliyet bahçelerinden esinlenmeler olmuş maalesef bunlar 1730 tarihli Patrona Halil isyanında yok edilmiştir. Orléans Düşesi, Mehmed Efendi’den mektuplarından birinde muazzam övgüyle bahsetmiştir: “*Bu kadar yüksek anlayışa sahip olduğuna bakılırsa, mümtaz bir insan olmalı*”⁴

Said Mehmed Paşa’nın Avrupa’ya 1732-33 yıllarındaki ikinci seyahati, Rusya ve İsveç’i de kapsamıştır. Paşa bu seyahati içinde detaylı bir rapor yazmışsa da maalesef 1742 yılında büyükelçiliğin arşiv kayıtları günümüze intikal etmemiştir. Bu konuda iki ihtimal bulunmaktadır, ya Paşa raporu kendisi yazmış ve rapor sarayda kısa bir sürede kaybolmuştur ya da Paşa yazmayı ertelemiş ve sonra da yazmaya muvaffak olamamıştır. Dolayısıyla bu konuda Fransız kaynaklarına güvenmek zorunda kalıyoruz. Neyse ki bu kaynaklar çeşitli ve zengin. Konu hakkında resmi bir hikâye Fransız *Merkür* dergisinde, çeşitli günlüklerde, Luynes Dükü’nde, polis tutanakları gibi diğer dokümanlarda ve Kraliyet mobilya evi kayıtlarında yer almaktadır. Bu kaynaklar Büyükelçi’nin ikamet yeri ve kabul için kullandığı Aynalı Salon’un mobilyası hakkında bize bilgi vermektedir.⁵ Ayrıca Boucher ve Gersaint’in arkadaşı, İsveç Büyükelçisi Kont Tessin’in, eşi Ula’ya yazdığı mektup da birçok kaynak arasındaki belgelerdendir. Bunlar çoğunlukla saygın olmadığı gibi komik olarak da kabul edilebilir. “*Aslında çok sevimli, hatta Fransız sanacağınız birisi, tabi başında sarı ve çenesini örten o kirli peruğu olmasa*.”⁶

Büyükelçi kabulünün resmi bölümü 7 Ocak 1742 tarihinde soğuk bir günde gerçekleşmişti. Büyükelçi, maiyeti ve ailesinden oluşan 183 kişi Paris’e büyük bir alayla, Fransız memur ve askerleriyle ve Kralı temsil eden boş arabalarla girmişlerdi. Resmi olarak yabancı elçilerin kabul edildiği, Lüksemburg Bahçeleri’ne yakın, Tournoun sokağında bulunan Büyükelçiler konukevine alınmışlardı. Rahat edip kendilerini evlerinde hissetmeleri için konukevi, Fransız mobilyaları ve Türk zenginliği ile tezyin edilmişti. Kralın özel hizmetkârı Antoine-Robert Gaudreau tarafından Kraliyet resmi teşrifatçısı (ébéniste du Roi) Sallien’den alınmış döşeme ve yastıklara da burada yer verilmişti. Aydınlanma ve ısınma demirbaşı olarak, Minel mağazasından temin edilmiş, ayakları parlatılmış demirden, kırmızı bakır bir mangal kullanılmıştı. O yıl soğuk bir kış olduğundan Büyükelçi’nin gelişinden üç gün sonra aynı mağaza bu mangallardan iki tane daha tedarik etmiş, ancak resmi kabul Versailles’da gerçekleşmiştir.

1742 yılının Ocak ayında Aynalı Salon’da icra edilen resmi kabul günü ile ilgili Charles-Nicolas Cochin tarafından yapılan resim güzel olmasına rağmen tek yönlüydü ve dolayısıyla o günü tam yansıtamamıştı.⁷ Şenliğin ihtişamı ve salonun ısıltısı şöyle tasvir edilmişti: Parke taban, genellikle Louvre’un Büyük Salonu’nun da döşemelerini dokuyan Savonnerie’nin 21 halısıyla kaplanmış, Barış Salonu’na sekiz adımla ulaşılan bir platform kurulmuş ve koyu kırmızı Cenova kadifesinden altın şeritlerle kaplanmış, bunun üzerine altın işli ahşap bir taht yerleştirilmişti. Yine burada Jüpiter Gölgeliği denen, 1687’de XIV. Louis döneminde yapılan bir devlet sembolü gölgelik kurulmuştu.⁸ Bu gölgeliğin zemini mavi ve gümüş ipekten mamul edilmiş ve Fransa armaları ile süslenmişti. Üstünde Jüpiter’in doğumu, devlere karşı olan zaferi

gibi mitolojik konular işlenmişti. Bu konu Versailles'ın küçük parkında, Encelade Korusu'nda da (Bosquet de l'Encelade) bulunmaktadır.⁹

Cochin'in resminde basamakların başında duran Meksus Bey ve damadı Ahmed Ağa idi. Kabul merasimini daha etkili kılmak amacıyla Saray kadınlarından özel kıyafetlerini giymeleri istenmişti. Kadınlar platformun etrafına yerleştirilmişlerdi ve günlük yazarlarının metinlerine bakılırsa dondurucu soğukta sabah saat dokuzdan öğlen ikiye kadar beklemek zorunda kaldıkları için çok zorlanmışlardı. Tessinden öğrendiğimize göre, merasim sonlanana dek hepsinin soğuktan burnu kızarmıştı.¹⁰

XV. Louis, diğer uçtan, Peruklular Kabinesi'nden tüm yolu yürüyerek gelmiş, Kutsal Ruh'u temsil eden bir elmas ve altın işlemeli bir kaftan giymişti. Veliahdı olan oğlu da bu şekilde giyinmiş, elmas düğmeleri ve boynunda vekil elmasıyla merasime çıkmıştı.

Luynes Dükü izleyici protokolünü çok daha uzun ele almış hatta, Kral'ın oturup oturmadığına, Veliahd'ın şapkasını çıkarıp çıkarmadığına varıncaya kadar pek çok detaydan bahsetmiştir.¹¹ Edme Bouchardon ise 1721'deki törende olduğu gibi Büyükelçi'nin mektubunu takdim ettiği anda Kralı oturmuş olarak resmetmiştir.¹²

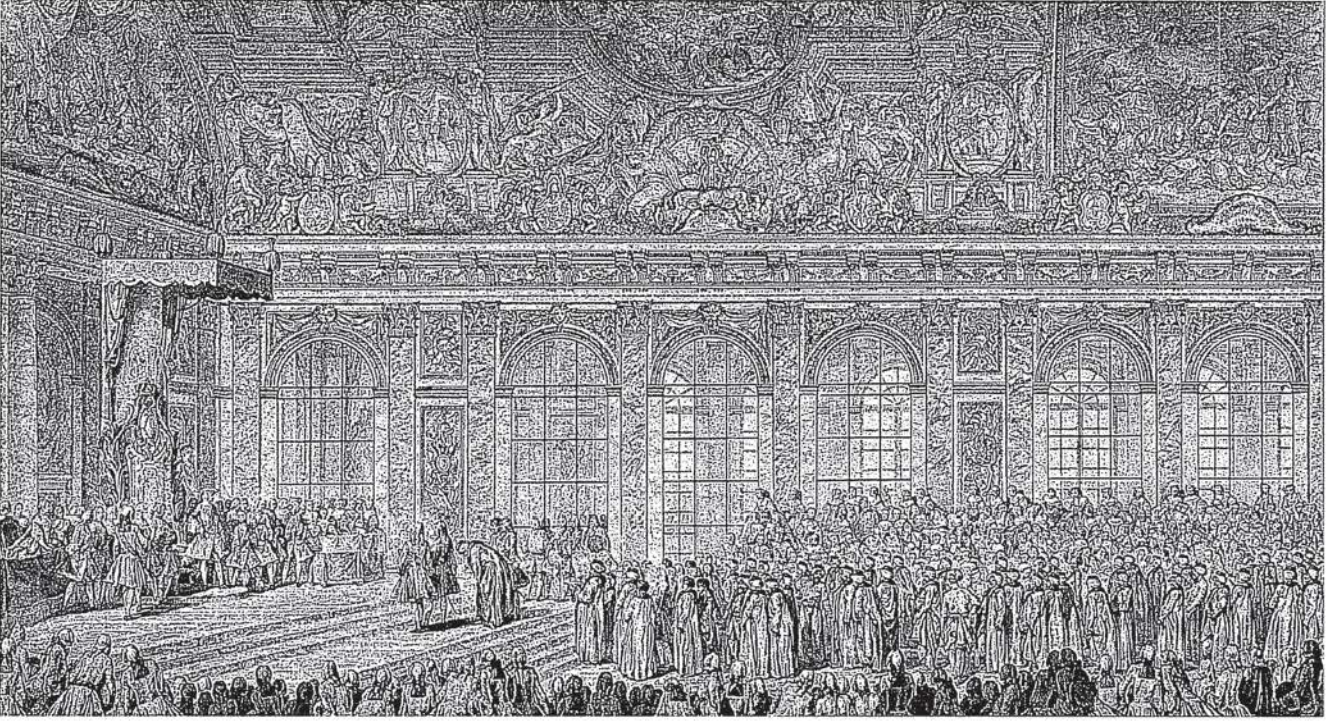
Bununla beraber Joseph Aved ise Said Paşa'yı merasimden kısa bir süre sonra o gün giydiği merasim kıyafetleri ve kendi matbaasından basılmış bir atlası ile resmetmiştir. Bu resmi, Büyükelçi ısmarlamamışsa da, Aved bunu hediye olarak XV. Louis'e takdim etmişti. Bu resim Kral'ın, en gözde inziva yerlerinden biri olan Choisy Şatosu'na konulmuştu. Çağdaş kaynaklar dönemin önemli ressamlarından La Tour'un, Said Paşa'nın pastel bir portresini çizdiğini anlatır; öyle ki bu tablo çok beğenilir hatta Said Paşa onu beraberinde ülkesine götürmüştür. Maalesef bu tablonun günümüze ulaşabildiği düşünülmemektedir.

Merasimden sonra Büyükelçi, Kraliyet ailesi ve idari maiyetine ziyarette bulunmuş, daha sonra Kral'ın dairesine giderek, Sultan'nın gönderdiği hediyeleri takdim etmişti.¹³

Osmanlı kültüründe yabancı bir prensi onurlandırmanın yolu, ona uygun olacak bir kahramanın seferde kullandığı savaş malzemelerini hediye etmektir. Nitekim XV. Louis'e hediye edilenler de bunlardı. Hediyeler, altın kaplama ve kıymetli taşlı tam bir koşum takımı¹⁴ ve at eyeri, Türk stilinde bir çift sağlam altın üzenği¹⁵, at için gümüş su kabı, atı bağlamak için kullanılan dört gümüş halkalı zinciri içermekteydi. Yine hediyeler arasında bir yay ve yeşil pamuk kadifeden mamul edilmiş altın işlemeli, elmas, yakut ve inci bezemeli yay kılıfı ile ortasında dev bir zümrüt içeren takımın sadağı bulunmaktaydı.¹⁶ Bunlarla beraber altın saplı ve sapında elmasla bezeli, başı ise koca bir kristal kayadan mamul, kenarları ise yakutlarla işli bir güroz de vardı. Yine bir seri kıymetli taşla süslenen harelî çelik namlulu tabanca ve tüfek de hediyeler arasında yer almaktaydı.

Luynes Dükü bu hediyeler hakkında iltifatkar değildi. Bu görüşünü de şu cümle ile ifade etmişti; *"Bu taşlar arasında kıymetli tek bir taş bile yok, ancak bunların sayıca çokluğu ve işçilikleri bu hediyeleri gerçekten harika kılıyor."*¹⁷

Son olarak da saten astarlı ve İran altın şeritli kumaştan, 30 Fransız fiti uzunluğunda ve 20 fit eninde (9.7 m x 6.5 m) bir çadır verilmişti. İki taşıyıcı sütunu kaplumbağa kabuğu ve sedef kakmalarla kaplanmış, sütun başlıkları ve bölümlerini bağlayan halkalar ise sağlam gümüşten yapılmış idi. Bu hediye, Saray içinde sergilenemeyecek kadar büyük olduğundan Saray terasının merkezine, bahçe tarafına birkaç gün sergilenmek

Mehmed Paşa'nın
Versailles Aynalı Salon'daki
11 Ocak 1742 tarihli
kabulü, Charles-Nicolas
Cochin. Paris, Musée du
Louvre. Photo RMN©
Gérard Blot. Cochin'in
orada bulunmasına
rağmen çizdiği taht bir
sene sonrasında imal
edilmişti.

üzere kurulmuştu. Luynes bu çadırın bir divan ve birçok yastık da içerdiğinden bahsetmekteydi.¹⁸

Yine Luynes'in belirttiği üzere XV. Louis hediye edilen tabancaları arkadaşlarına, kendi arzusu ve Mailly Kontesi'nin isteği doğrultusunda hediye etmiştir. Ancak hediyelerin çoğu Saray'a geri dönmüştür. Öyle ki XV. Louis meydanındaki Gabriel'in tasarısı muhteşem yeni yapı tamamlandığında Fransa Krallığı'nın tüm zenginlikleri özel dolaplarda sergilenirken, bu hediyeler de tüm mücevherlerle beraber Mücevherler Salonu'nda yer almıştır. İçerik açısından Louvre'da bugünkü Apollon Galerisi'ne benzetilebilir. Tek istisna hantal çadırıdır. O da depoya kaldırılmıştı. Maalesef 1 Mart 1797 günü, birlikte sergilendiği Tipu Sultanı ve Tunus Beyi tarafından gönderilen hediyelerle beraber Osmanlı hediyelerine de Maliye Bakanı tarafından satışa çıkarılma ya da takas olunma emri verilmişti.¹⁹

1750'lerde protokol reisi olarak görev yapan Dufort de Cheverny, çadırın aktif olarak kullanılmış olduğundan bahsetmektedir. İhtilal hapisanelerinden birindeyken yazdığı anılarında hiçbir zaman tarihlerden bahsetmemekle beraber, bir yaz ayında Saray Compiègne'e taşındığında, ormanın bir köşesinin tamamen temizlenerek çeşmeler, nadir bitkiler ve rengârenk güzel sesli kuşlarla bambaşka bir yere çevrildiğinden söz ederken, bu bölgenin ortasında 1721 yılında Mehmed Efendi ve 1742 yılında Said Paşa tarafından verilen iki çadırdan da övgüyle bahsetmiştir. Dufort, çadırların katlanarak açılan ve altın yaldız iplerle bağlanan girişlere, zengin parke tabanlara sahip olduğunu, içlerinde koyu kırmızı kadife döşemeli altın şeritler ve altın saçaklı süslemeler olduğunu belirtmiştir. Konsey odası, yatak odası ve giyinme odasının bulunduğunu bu çadırlarda her mobilyanın İran döşemeli ve kuş desenleriyle bezeli olduğunu, temel ihtiyaçlar için, harika porselemlerden mamul soba ile şömineler ve bol miktarda dantel işleme bulunduğunu da

Said Mehmed Paşa,
Joseph Aved, Château de
Versailles, Photo RMN©
Franck Raux.

eklemiştir. Dufort burayı çok sevdiğinden sık sık büyükelçileri buraya götürmüştür. Vaktini avlanmaya ayıran XV. Louis bu çadıra sadece iki-üç defa gelmiştir. Bu nedenle bir sonraki sene Dufort buraya döndüğünde her şey yok olmuştur.²⁰ Bu sebeple çadırın orijinal aksamı ile Fransa'da ilave edilen bölümlerini ayırt etmek kolay olmamıştır.

Said Paşa böylece birkaç ayını kabullerde ve ziyaretlerde bulunarak, opera ve tiyatroya giderek geçirdi. Savonnerie ve Gobelins kraliyet atölyelerinde Kral'ın mimarı olan Robert de Cotte kendisine refakat ediyordu. Said Paşa'ya Jean de Julienne'in tekstil fabrikasında ve zengin sanat koleksiyonlarında da yine o eşlik etmişti. Fırsatı oldukça salı günleri Versailles'da diplomatik görüşme ve öğle yemeklerine katılmıştı. Mayıs istirahatinde Saray'ın Fontainebleau ormanına gidişine de eşlik etmişti. Bu seyahatte XV. Louis, ona özel bir araba tahsis ederek Saray avına iştirak etme gibi ender bir onuru da vermiştir. Versailles'a bir başka ziyaretinde de Kraliçe Marie Leszczyńska ile tanışmıştı. Bu olayın haberleri Paşa ile beraber İstanbul'a geldiğinde Osmanlılar tereddüt içerisinde kalmışlardı. Eğer Fransızlar Büyükelçi'ye Kral'ın haremını gezdiriyorlarsa Osmanlı da karşılıklılık ilkesine sadık kalmalıydı. Dolayısıyla Fransa Büyükelçisi Castellane Kontu, Said Paşa'ya dönüşünde refakat eden bazı memurlarla beraber, Topkapı'ya çağırılmış, Sultanın Tuğrası olan şık kaftan ve madalyalarla onurlandırılmış ve Topkapı Haremi bölümlerinde gezdirilmişlerdi.* Bu olay diğer yabancı güçlerin büyükelçileri tarafından Fransızların Türkler üzerine tartışılmaz etkisinin ispatı olarak değerlendirilmiş ve Said Paşa'nın Paris ziyareti boyunca yaptığı her şeyden daha fazla diplomatik öneme sahip olmuştur.²¹

Paşa'nın, maiyetiyle çeşitli problemleri olmuştur, Büyükelçiliğin Büyük Mareşali ünvanına sahip damadının isyan tehdidi bunlardan biridir. Polis tutanakları çoğunlukla Türklerin kavgalara alkol ya da kadın sebebiyle karıştıklarını bahsediyordu. Büyükelçi ise Batı toplumuna saygısını göstermek ve onu taklit edenlere güzel bir örnek teşkil etmek istiyordu.²²

Molière'in Kibarlık Budalası oyununun ilginç bir uyarlamasında Büyükelçi, Yunan doktoru Diamantes Ulastes'in kılığını değiştirir, ona Dr. Vlastus ismini takar, onu Tıp Fakültesi profesörlerinin önüne çıkartır ve onlara bir tezi dinletir, daha sonra onu fahri doktora ile onurlandırır. Büyükelçinin edindiği birçok arkadaş arasında Voltaire de bulunmaktaydı.

Voltaire Şubat 1742 de yeğeni Madame Denis' e şöyle yazar: *"Bugün Türk Büyükelçisiyle tanıştım onunla yemek yedim ve bu adam gözüme bizim Hristiyan bakanlardan daha doğru ve dürüst bir adam olarak göründü."* Ancak Voltaire yine de ihtiyatlı davranıp, Hz. Muhammed için yazdığı oyununu oynatmak için Büyükelçi'nin bu olayı bir saldırı niteliğinde değerlendirmesinden çekinerek Büyükelçi'nin Paris'ten ayrılmasını beklemişti. Başka bir arkadaşına yazdığı mektupta ise, *"Türk Büyükelçisi'nin gitmesini bekledim, çünkü biz hala burada Büyükelçi'nin karnını doyururken onun Peygamberi hakkında karalama yapmak ve tiyatromuzda onun mabedini alay konusu yapmak doğru olmazdı. Biz Fransızlar insanların haklarına saygı duyarız bilhassa bu insanlar Türk iseler."*²³ belirtmişti.

Nitekim takvimler 12 Haziran 1742'yi gösterdiğinde Büyükelçi veda merasimi için Versailles'a gelmişti. Merasim Aynalı Salon'da değil Apollon Salonu'nda yapılmıştı. Bu salon ise XIV. Louis'nin döneminden beri taht salonu olarak kullanılan

Savaş Salonu hariç Kral Dairesi'nin son salonuydu.

İşte bu noktada, Büyükelçi'ye değeri yüksek çeşitli hediyeler takdim edilmişti. Fransızlar Sultan I. Mahmud'un her şeyden ziyade kıymetli diplomatik hediyeler kabul etmeyi sevdiğini biliyorlardı ve oyunu kuralına göre oynadılar. Kraliyet Hediyeleri kayıtları²⁴ hediyeleri tamamen tasvir eder ve *Merkür* Dergisi diğer belgelere muhalif olarak birkaç şey daha ekler.

Hediye sırasına başlamadan önce, XV. Louis'nin 22 adet özel topçusunu, Müslüman olmuş Fransız soylusu ve askeri Bonneval Kontu tarafından kurulan Topçu Ocağı'nda vazifelendirilmek üzere göndermiştir. Bu kişi kötü davranışlarından dolayı Paris'ten kovulmuş, Brüksel ve Venedik'e uğrayıp en son soluğu İstanbul'da almıştır. Onun kurduğu ocak, Osmanlı'nın Batı teknolojisini benimsediği nadir parlak örneklerinden biridir.

Hediyelerin toplam değeri 237.600 Fransız lirası idi. Versailles Polis Şefi Pierre Narbonne günlüğünde muhtemelen hediyelerin toplam değerini bilmediğinden onlara 1 milyon Fransız lirası civarında değer atfetmişti.²⁶ Altı ay öncesinde ise Said Paşa'nın XV. Louis'ye hediyelerini 2 milyon Fransız lirası olarak değerlendirmiş olmasına bakılacak olunursa, Luynes'in hediyeleri haksız eleştirmiş olduğu anlaşılabacaktır.

Hediyeler sadece Sultan ve Sadrazam'a değildi; aynı zamanda Osmanlı'nın iki büyük memurluğu, Hariciye Nezareti ve Sadrazamın Kitabeti de unutulmamıştı. Yine hediyeler rütbelerine göre büyükelçilik çalışanlarına da yönelik idi; Büyükelçinin oğlu Meksus Bey, Büyük Mareşal ve Büyükelçi'nin damadı Said Ahmed Ağa, Hazine, Sekreter, Doktor Ulaste, İmam, Ahiremini Hasan Ağa, iki merasim reisi ve hepsi Ermeni uyruklu olan sırasıyla birinci ikinci ve üçüncü tercümanlar hediye alan kişiler arasında yer almıştı.

Hediyeler iki büyük kategoriye ayrılıyordu. Bunların bir kısmı Saray'ın kendi atölyelerinde imal edilen ve bazısının çok özel yönleri olan hediyelerdi. İkincisi ise, Paris'teki en iyi imalathane veya mağazalardan temin edilebilen çok lüks eşyalar idi.

Özel imal edilen bir çok ürünün farklı zanaatkarlar tarafından yapıldığı görülmüştür. İş bölümü yapmak hiç şüphesiz işi verilen sürede bitirmek için çok hayati bir gerekçeydi. Ancak yine de hediyelerin zamanında yetişememesi görünür bir durum idi. Paris polis şefi Marville bakanına yazdığı bir notta Ağustos 1744'te hala bir diplomatik temsilcinin hediyeleri İstanbul'a göndermek üzere paketlemeye nezaret ettiğini söylemiştir.²⁷ Paris mağazalarından tedarik edilen hediyelerde kaynak belirtilmemesine karşın,

Humbaracı Ahmed Paşa
(Claude-Alexandre,
Bonneval Kontu).

özel imalat hediyelerin kökeninden bahsedilmiştir. Mesela Alleur Kontu İstanbul'a 1747 yılında büyükelçi olarak gönderildiğinde hediye listesinde bir çift çorba kasesi için, "Gallien'den alınmıştır", bir çift tabanca için "Louvre galerisinden alınmıştır" gibi ibareler bulunurken, Vergennes Şövalyesi'nin 1757 yılında aldığı hediye listesinde bazı eşyaların Lazare Duvaux tarafından temin edildiği yazılmaktaydı. Oysa Duvaux'un günlüğünde hiç kimse bu hediyeleri Vergennes alımları arasında tespit edememişti.²⁸

Dolayısıyla hediyelerin bir ya da daha fazla mağazadan alındığı şüpheli görünmekteydi. Buna muhalif tek unsur saatlerdi ki, birçok imalatçı aynı zamanda perakende olarak satış yapıyordu. Kraliyet Mobilya evi günlüklerinde dönemin en çok ismi geçen tüccarı Thomas-Joachim Hébert idi. Dolayısıyla bu hediyelerin büyük bir kısmı hatta tamamı ondan geliyor olabilirdi.

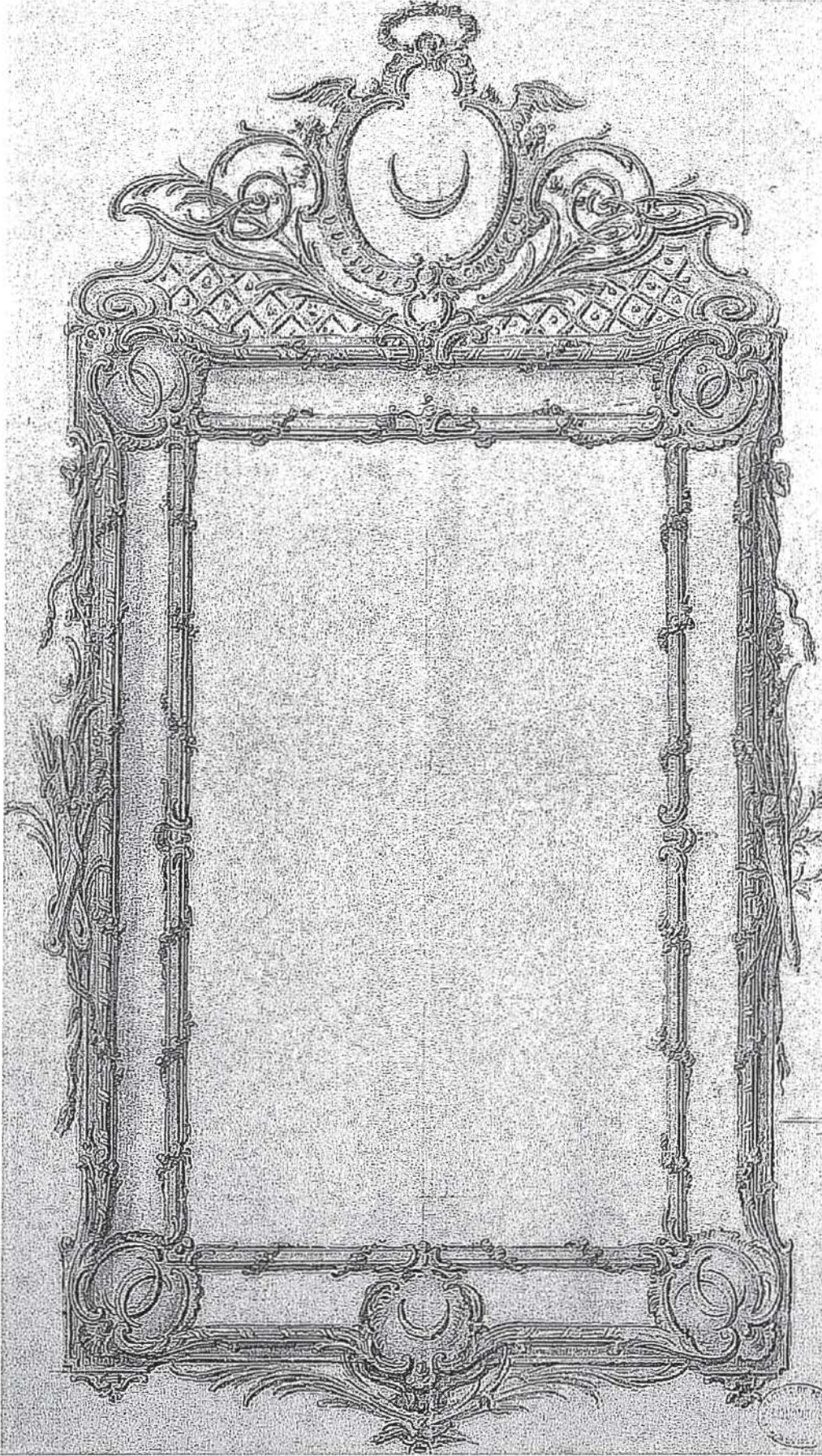
Yüce Sultan'a gönderilen hediyeler

Listedeki ilk hediye bir çift 15 Fransız fiti uzunluğunda 8 fit eninde (487 cm. x 259 cm.) ayna idi. Yıldızlı, bronz çerçeveli ayna üzeri Osmanlı'ya uygun sembollerle bezenmişti. Toplam değeri 25.000 Fransız lirasına yakın olan aynanın bronz işlemleri XV. Louis'nin mimarı Ange-Jacques Gabriel'in dizaynı üzerine, Jacques Caffiéri tarafından yapılmıştı. Sayfalarından biri yırtık olan ve bu nedenle çalışmamış olduğu düşünülen Robert de Cotte'un çiziminin üç versiyonu Milli Kütüphanede yer almaktadır. 1889 yılında Alfred de Champeaux tarafından fotoğrafı çekilerek yayınlanan²⁹ bu çizim hakkında Cheampeux Caffiéri tarafından uygulanan Gabriel dizaynındaki el oymasını içerdiğinden bahsederken *Merkür* Dergisinde yayınlanan bir yazıda aynanın nakliyatı sırasında parçalarının söküldüğünü ve Kral'ın bizzat beş kişiyi İstanbul'da montaj göreviyle gönderdiği anlatılmıştır. Bunun üzerine Parisli bir aynacı olan Blavet bazı asistanlarıyla göreve çağırılmıştır.³⁰ Sarayda tebdil-i kıyafet çalıştıkları o sırada Castellane ve memurları da kendilerini ziyaret etmiştir.

Sultan I. Mahmud'a Avusturya tarafından 1740'ta, Belgrad anlaşmasından sonra verilen hediyelerin listesi de boyu 246 cm. gümüş çerçeveli bir aynayla başlamaktaydı. Listedeki diğer hediyeler de Avusturya'nın listesinin tekrarı gibiydi. Dolayısıyla hediye listelerinin bir ölçüde daha önce diğer devletler tarafından verilen hediyeler değerlendirilerek oluşturulduğu anlaşılmaktaydı.

İlk kategoride yine Savonnerie halıları yer alıyordu. Bu halılar aşırı bir biçimde zenginleştirilmişti. Savonnerie halılarından üç adet Sultan'a gönderilmiştir. Bu halılar genellikle sipariş üzerine dokunmaz, güzel bir desen oluşturulduğunda birkaç adet örnek dokunur, kraliyet saraylarını dekore etmek ve gerektiğinde hediye olarak takdim edilmek üzere depoda tutulurdu.

Ancak bu defa üç halıdan birincisi Sultan için özel olarak dokunmuştu. XV. Louis, Sultan I. Mahmud'a 1740'ta da üç tane, Sadrazam'a daha küçük iki tane olmak üzere toplam beş tane Savonnerie halısı göndermişti. Bu hediyeler Castellane Kontu'nun uzun süre devam ettiği Villeneuve markiliğinden alınıp büyükelçi ünvanıyla İstanbul'a gönderilmesi vesilesiyle Sultan'a takdim olunmuştu.³¹ Sultanın kendi halısını çok beğenmesi üzerine, Sadrazam Padişah adına aynı hatta mümkünse daha büyük ebatta bir halı istemiş, altın bordürlü olmasını ve klasik Fransız süslemesi olan Zambak Armasını içermemesini (Fleur-de-Lys) rica etmiştir.

Parlak bronz bir ayna çerçevesi tasarımı, Ange-Jacques Gabriel Alfred de Champeaux'ya göre, bu tasarım üzerindeki bir not bu tasarımın, yapılanın aynısı olduğunu söylemektedir.

Dolayısıyla listede bu halı, çiçeklerle, boynuzlu biçimleri ve diğer süslemelerle bezenmiş, artalanı altın bir bordürle süslenmiş, yeni bir tasarım ve özel imalat olarak hazırlanmış olarak betimlenmiştir. Bu üç halının toplam fiyatı 26.000 Fransız lirası'na tekabül etmekteydi.³²

Listede sonraki sırada bir org yer alıyordu. Org oyulmuş, yeşil renge boyanmış yaldızlı bir ağaçtan ve yaldızlı bronzdan mamul idi ve fiyatı 9.000 Fransız lirası idi. Sultan Büyükelçilik'teki hizmetkârlardan birisini org öğrenmeye göndermiş ve bu kişi Said Paşa tarafından ülkesine geri getirildiğinde mükemmel org çalabilmekteydi ve öğretebilecek düzeyde eğitim almıştı. Von Hammer 19. yüzyıl Topkapı Sarayı arşivlerini kullanarak yazdığı devasa Osmanlı İmparatorluğu tarihinde org müziğinin tıpkı matbaa baskı sistemindeki yenilik gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda başarılı olmadığı gerçeğini gözler önüne sunmuştur.³³

İki adet kakmalı ve yaldızlı bronz dolap da hediyeler arasındaydı. Dolabın içi kahve, şerbet ve reçel setleri gibi gıda bölümü ve mikroskop, teleskop, altın işlemeli iki dürbün, cerrahi setler, saat yapım setleri, matematik ve silahtar setleri içermekteydi. Toplam fiyatı ise 22.000 Fransız lirasının üstündeydi. *Merkür* dergisinde, Said Paşa'nın, Paris'e gelişinden kısa süre sonra bilimsel eşyalar imalatçısı Jean-Baptiste Nicolas Bion'u ziyaret ettiği, amacının en güzel ve modern bilimsel eşyalardan geniş bir set imal ettirip, dönüşünde bunları İstanbul'a götürmek isteğinden bahsedilmektedir. Bion'un babası 1709 yılında *Matematiksel Aletlerin İmalatı ve Temel Kullanımı* isimli kitap yazmıştı ve oğlunun ününü buna borçlu olduğu da yine *Merkür* dergisindeki yazı vermektedir. Said Paşa her bir ürünün özel yapılması ve en yüksek kaliteye sahip olması noktasında bilhassa durmuştur. Yine aynı yazıda bize ürünlerin tam boylarına uygun özel kutularıyla hazırlandığı ve her şey hazır olup Said Paşa'nın ürünleri aldıktan sonra, artık en büyük zevklerinden birinin seçkin misafirlerine bu eşyaların içeriğini göstermek olduğunu ve gösterim bitiminde Paşa'nın, kutunun anahtarını cebine koyduğu belirtilmiştir. Bu durum gayet bariz bir bilimsel casusluk gibi görünmekte ve Paşa'nın Fransa'ya ne niyetle gönderildiğini hissettirmekteydi. Sultan'a gönderilecek hediye listesinin arasına girmesi garipti. Bu hediyeler arasına kahve, şerbet ve reçel takımları konması da muhtemelen hediyeleri daha sevimli görünmesini sağlamak içindi.

Merkür dergisi yine aynı listede abanoz yapılı, lamı aydınlatmak için içbükmü bir aynası olan, çok özel bir mikroskoptan ile bu mikroskobun içinde bulunduğu aynı deri kılıfta bir teleskop ve bir opera dürbününün bulunduğu bahsetmiştir. *Merkür'e* göre bu çalışmalar farklı bir imalatçı olan Louvre Galerisi'nden Lebat'sın çalışmalarıdır. Muhtemelen mağazalardan satın alınmış bu eserler Kral'ın Hediyeleri listesinde yer almamaktadır.

Kaya Kristali, üstünde sümbül desenli altın kaplamalı bir ibrik ve leğen 5.200 Fransız lirası değerindeydi. Bu eserler Jean Gaillard'ın Paris altın işlemleriyle bezeli olan Wallace Koleksiyonu'ndaki örneğine benzemektedir.

Sıradaki bir diğer çay servisi kırmızı lake kutuya, altı lake fincana ve fincan tabağına sahipti. *Merkür'e* göre bu ürün Eski Japon menşelidir oysa ki Japon lakesi normalde kırmızı değildir. Muhtemelen bir çeşit kamyş ya da değnek olan maddenin "Jonk" kaplı olduğu ve gümüş işlemeli ve çizgili olduğu resmi listede beyan edilse de, *Merkür'e* göre altın kaplamaydı. Sırasıyla iki ürünün her ikisi de gümüş idi.

Bu hediye de dördü Palmiye, diğer dördü defne ağacı şeklinde toplam sekiz adet şamdan, her birinde üç adet dal ve dallarından tohumlar ve meyvelerle süslüydü ve bunların ortasında bir tek mumluk bulunuyordu ve toplam ağırlığı 152 kg idi. Bu hediyenin gümüşü, arması dahil 34.000 Fransız lirası ve imalatı 12.000 Fransız lirası idi. Palmiye ağaçları görünür şekilde Defne ağaçlarından daha ağırdı, defne ağaçlarının her biri 16 kg çekerken palmiyeler 21 kg çekiyordu. Bir fikir vermek açısından şunu diyebiliriz: Meşhur 1734-36 yılları Kingston dükünün çorba kâselerinden her biri 18 kg çekiyordu. *Merkür'e* göre hediye şamdanın boyu 97 cm. idi.

Bu eserler, dayısı XIV. Louis'nin önemli altın dökümcüsü Claude I olan Claude Ballin II'den tedarik edilmiştir. Claude Ballin II. 1723 yılında kralın mücevheratçısı ünvanını almıştı ve zamanını en önemli siparişlerini almaya hak kazanmıştı. Bunların arasında XV. Louis'nin masa hizmetleri, yabancı kralların yemek masası tasarımları, Pentihèvre'in muhteşem gümüş setleri de vardı. Gözle görülür bir biçimde Ballin o dönemin birçok gümüşçüsü gibi şekillerde dayısının barok tarzına sadık kalmış ve rokoko tarzını formdan ziyade süslemede kullanmıştır.

Ballin, *Merkür*'deki bir yazıda şöyle anılır, "*Kendisine bağlı olmakla onurlandığı Kralı, onu 1742 Osmanlı elçisi ziyaretinde Yüce Sultana gönderilecek hediyeleri hazırlama işini de vermişti.*"³⁴ Bu noktadan dönemlerinde adları bilinen kimseler oldukları ortaya çıkmaktadır.

Sıradaki hediye ise toplamı 39 kilo ağırlığında, 113 cm. çapında bir masa ve üzerinde bir çorba tası, 12 tabak, 12 Türk usulü kaşıktan oluşmaktaydı. *Merkür* dergisinin ilavesinde, bu masaya 12 kişinin oturabileceğini ve kaşıkların doğuda önemli kişiler tarafından kullanılan cinsten olduğunu bildirmektedir. *Merkür'e* göre çorba tası zengin bir vazodan dekore edilmiş 2 Fransız fittinden daha uzundu (yaklaşık 65 cm.) ve 40 kase dolduracak kadar büyüktü. Bu ürün de farklı bir Saray altın dökümcüsü olan Thomas Germain'in eseri idi. Gümüşü 8.500 Fransız lirası ve Germain'in işçiliği 3.000 Fransız lirası idi.

Bu zikredilen iki eserin ortak özelliği günümüze ulaşamamasıdır. Muhtemelen ve maalesef eritilmişlerdir.

Yüce Sultan'ın aldığı son hediye ise, kakma işçiliğinde bir dolap, kırmızı kumaş, 54 adet altın ve gümüşlü kumaşlara sahip ve *Merkür*'ün Lyon ipeği olarak tanımlandığı, toplam değeri 12.600 Fransız lirası olan yastık, bir miktar yaldızlı örgü ve saçak idi. Sadrazamın hediyelerine gelince 18 yastıklı bir divan, bir miktar kırmızı kumaş, saçaklar ve Germain'in imalatı bir ibrik, leğen setinden oluşmaktaydı. *Merkür* dergisindeki yazıya göre leğen oval idi ve 65 cm. çapında, 97 cm. boyundaydı. Ortasında ise ibriği yerleştirmek için bir kaidesi bulunmaktaydı.

Reis'ül Küttab, birkaç altın işlemeli şişe, sedef ve altın işçiliğinde bir masa, sapında bir elmas ve kırmızı kumaş bulunan bir set almıştır. Kıymetli kalem ise muhtemelen diplomatik yazışmaların önemini göstermek için verilmişti. Kyaya'ya göre özel kutusunda ve kırmızı kumaşla sunulan bir adet 'jonk', bir adet kaya kristali çay seti.

Büyükelçi hediyelerinde bir şahsi temas da yapılmıştır. Değeri 10.500 Fransız lirası olan büyük bir elmas yüzük aslında Büyükelçi'ye kibar yollu bir para hediye siydi. Büyükelçilere kralın elmaslarla süslü portrelerinin olduğu altın kutular verildi. Onlar da bu hediyeleri hemen paraya çevirirlerdi ancak İslami kurallara göre portre uygun olmadığından Büyükelçi'ye kutu verilmemişti. Bir diğer büyükelçi

Mangal, Yıldızlı bronz,
Jean-Claude Duplessis
1742, Topkapı Sarayı,
İstanbul. RMN© Jean-Marc
Manai.

hediyesi de 5.000 Fransız lirası değerinde 3 adet Savonnerie halısıydı.

Son özel imalat eşya ise yine büyükelçiye yönelik iki mangaldı ve bunlardan birisi günümüzde Topkapı Sarayı'ndadır. Listede ise bunlardan çok az bahsedilmiş ve sadece Similor* dan mamul iki mangal olarak betimlenmiştir. Bu hediyein değeri 7.000 Fransız lirasıydı. Günümüzde Topkapı'da bulunan mangal Vincennes- Sevrès'deki yeni porselen fabrikasının baş tasarımcısı olmaya aday gösterilen Jean- Claude Duplessis imzası taşımaktadır. Duplessis'in rokoko porselen üslubunun ana hatları bu eserde görülmektedir.

Bu hediyeler muhtemelen Büyükelçi'nin soğuktan şikayeti üzerine düşünülmüştü. Hâlihazırda Büyükelçi'nin konukevinde kalırken aşırı soğuk nedeniyle ekstra mangal talebinde bulunduğunu biliyorduk. İsveç'e yazdığı bir büyükelçilik mektubunda Paris'in iklimden şikâyet ettiğini şu beyanından anlıyoruz; "*Kaldığımız süre zarfında yaz günü denebilecek tek bir günümüz bile olmadı, artık biz gittikten sonra yaz gelmiş midir Allah-u Teâlâ bilir.*"³⁵

Bu mangalın Topkapı'ya nasıl geldiği konusunda ise şu söylenebilir: Tüm devlet çalışanlarının malları dolaylı olarak Padişah'a ait görülüyordu, bu nedenle ya Said Paşa bu hediyelerin bir ya da ikisini Padişah'a hediye etmeyi nezaket gereği saymış ya da Paşa'nın ölümünde bu hediyeler Sultan'ın malları arasına alınmıştır.³⁶

Daha sıradan hediyeler arasında ise kaya kristalinden mamul, yeşil ve altın renklerde zincire sahip bir avize, biri pour femme (hanım için) ibareli ve biri midye şeklinde, toplam dört adet altın enfiye kutusu, birkaç altın çatal-bıçak takımı ve bir opera camı. Bildiğimiz üzere Paris'te kaldığı süre içerisinde opera ve tiyatroya özel bir merakı olduğundan, muhtemelen bu hediyenin de diğer bazı hediyeler gibi kişisel bir anlamı vardı.

Büyükelçi'nin oğlu da sarı tabanlı Meissen porseleninden imal edilmiş çay ve kahve seti içeren büyük bir kutuyu, Japon lakesi ve köşeleri kırmızı lakeden mamul parlak bronz saati hediye olarak almıştır. Diğerleri çoğunlukla altın saatler ve zincirler almışlardır. Bazı hediyeler de sahiplerinin vazifelerine kinayeli olarak verilmişti. Mesela İmam'ın saati, harika bir saat imalatçısı olan Julien le Roy tarafından yapılmıştı ve çalma özelliğine sahipti ve namazı hatırlatmak için çok kullanışlı olabilirdi. Dr. Ulaste'nin hediyesi iki altın kutudan oluşuyordu, bunlardan biri cerrahi aletler, diğeri ise yazı işleri içindi, ayrıca ona saat verilmemişti.

En son sözü Said Paşa ile İsveç'te tanışan ve yıllar sonra "Önemli İnsan Portreleri" kitabında onu betimleyen Tessin Kontes'ine havale ediyoruz. "*Bu karnaval büyükelçilikler olağanüstü masraflı ve hiçbir gerçek fonksiyona sahip değildir*".³⁷ Kocası ise ona yazdığı mektupta "şimdiye kadar gördüğüm en güzel işi yaptı ve bu ayın 25'inde yola çıkıyor. Ne tek satır mektup aldı ne de yazdı. Ne de bir iş bağladı. Her gün 1.500 frank para çekti, nazik göründü ve hediyeleri topladı gidiyor. Aslında diğer tarafta darağacı korkusu olmasa hiçbir şey bu kadar güzel görünmeyecekti".³⁸

Nitekim Said Paşa'nın şansı vardı ve darağacını boylamayacaktı, Osmanlı'nın birçok idari işinde görev alacak hatta 1755 senesinde kısa bir süre Sadrazam olarak vazife yapacaktı. Bunlara rağmen tarihteki yerini Fransa Büyükelçiliği'ne borçluydu.

Dipnotlar

- * Bâbıali ismi Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusuna açılan kapı için kullanılırdı; ancak günümüzde sadrazamın saray ve ofislerinin bulunduğu ve yabancı elçilerin isbat-ı vücud etmeden önce kümelandikleri yerin adıydı)
- 1 Fransa ve Osmanlı arasındaki ilişkilerin detayı için bkz. Fatma Müge Göçek, *East Encounters West, France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, New York 1987. Metnin girişinin temel hatlarında bu eserden yararlanılmıştır.
- 2 a.g.e, s. 69.
- 3 Bu parçanın en son yayını Gilles Veinstein editörlüğünde, *Mehmed Efendi, Le paradis des infidèles* (Paris 1981) eserindedir.
- * Bu sözün bir hadis-i şerif olduğu söylenir.
- 4 Auguste Boppe, *Les Peintres du Bosphore au XVIIIe siècle (18.yy da Boğaziçi Ressamları)*, Paris 1911, s. 128.

- 5 Fransa *Merkür* dergisi Haziran 1742 sayısı 845-1051 sayfaları arasında Osmanlı- Fransa ilişkilerinden ve Said Mehmet Paşa'nın konsolosluğundan detaylı bahseder. Ayrıca bkz. Luynes Dükü, *Mémoires du duc de Luynes sur la Cour de Louis XV (1735-1758)*, (*Louis XV'in Sarayında Luynes Dükü'nün Hatıraları*), Paris 1860-65. Mobilya evi günlüğü için bkz. *Archives Nationales 01/3297 Türk Büyükelçisi ve maiyeti*.
- 6 Gunnar von Proschwitz ed., *Tableaux de Paris et de la cour de France 1739-1742, lettres inédites de Carl Gustav, comte de Tessin (1739-1742 yılları Paris ve Fransa Sarayı tabloları, Tessin Kontu Carl Gustav'ın yayınlanmamış mektupları)*, Göteborg 1983, s.296.
- 7 O gün kabülü ile ilgili *Merkür* dergisi raporu Stéphane Castellucci'da da mevcuttur, *Les Fastes de la Galerie des Glaces (Camlı Salon Merasimleri)*, Paris 2007, s. 133-137.
- 8 Platform'un yapımcısı ile alakalı bkz. Danièle Véron-Denise-Jean Vitet, "Versailles, les broderies de Saint-Joseph et Jean Lemoyne le Lorrain", *Versalia, Revue de la Société des Amis de Versailles*, no. 11, (2008), s. 62. Platformun çizimleri için bkz. Stéphane Castelluccio, "La Galerie des Glaces, les réceptions d'ambassadeurs", *Versailles*, no. 9, 2006, s. 45-50.
- 9 "Journal du Garde-Meuble de la Couronne", *Archives Nationales*, 01/3313, 5 Ocak 1742. Halıların desenlerinin tasarlanması ile alakalı bkz. *Archives Nationales*, 01/1772-2.
- 10 Proschwitz, *a.g.e.*, s. 277.
- 11 Luynes, *a.g.e.*, s. 70.
- 12 Resim için Christie'nin sergisine bkz. *Dessins Anciens et du 19ème siècle*, Paris 18 Mart 2004, lot 95
- 13 Hediye listesi için bkz. Ministère des Affaires Etrangères. *Mémoires et Documents Turquie*, Tome, X, 36, fo. 472 ff.
- 14 Muhtemelen günümüzde Wavel Sarayında bulunan ve Sultan II. Mustafa tarafından 1699 yılı Polonya Büyükelçisi Stanislaw Malachowski'ye hediye edilen eyere benzemektedir. *Collections of the Royal Castle of Wawel*, Warsaw 1994, s. 40.
- 15 Muhtemelen Topkapı Sarayı'ndaki bir çift esere benzemektedir. (*Topkapı à Versailles, Trésors de la Cour ottomane*, Versailles 1999, s. 278).
- 16 Muhtemelen Topkapı Sarayı'ndaki bir takıma benzemektedir. *Topkapı à Versailles*, s.276.
- 17 Luynes, *a.g.e.*, s. 79-80.
- 18 Günümüzde Topkapı Sarayında, Wavel Şatosu'nda ve birçok diğer yerde mevcut Osmanlı sefer çadırlarına benzemektedir. (*Topkapı à Versailles*, s. 44-45; *Wawel*, s. 41 ve 250).
- 19 Stéphane Castelluccio, *Les Collections royales d'objets d'art de François I à la Révolution*, Paris, Amatörün yayınları, 2002, s. 216 ve 220.
- 20 Jean-Pierre Guicciardi (ed.), *Mémoires de Dufort de Cheverny, La Cour de Louis XV*, Paris 1990, s. 139.
- * Hareme bir yabancının, hele bir gayrimüslimin girmesi mümkün değildir. Bu bilgi tashihe muhtaçtır.
- 21 J. de. Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours Kuruluşundan Günümüze Osmanlı Tarihi*, Paris 1889, XV, 61-62.
- 22 Proschwitz, *a.g.e.*, s. 347.
- 23 *The complete works of Voltaire*, Cenevre 1970, c. 92, s. 163,168.
- 24 Ministère des Affaires Etrangères, *Présents du Roi 2007*. Kral tarafından Babıâliye büyükelçi vesilesiyle hediyelerin genel özellikleri gönderilen genel ahvali. Bahsedilen hediyeler, Mayıs ve Haziran 1742 aylarında temin edilmişti.
- 25 Roger Baury, "Bonneval-Pacha, transfuge, apostat, et agitateur de l'Europe" *Versalia Revue de la Société des Amis de Versailles*, no. 2 (1999), s. 32-45; 3 (2000), s. 50-63.
- 26 J.-A. Le Roi (ed.), *Journal des Règnes de Louis XIV et Louis XV, de l'année 1701 à l'année 1744, par Pierre Narbonne, Premier Commissaire de police de la ville de Versailles*, Paris 1866, s. 503, 505.
- 27 A.de Boislisle (ed.), *Lettres de M. de Marville lieutenant général de police au ministre Maurepas (1742-*

- 47), Paris 1896, I, 188.
- 28 Louis Bonneville de Marsangy, *Le Chevalier de Vergennes, son ambassade à Constantinople*, Paris, Plon, 1894, I, 364-365, 367; Louis Courajod, *Livre-Journal de Lazare Duvaux, marchand-bijoutier ordinaire du Roy 1748-1758*, Paris 1873, II, 29; Alfred de Champeaux, *Portefeuille des arts décoratifs*, Paris 1888-1891.
- 29 *Topkapi à Versailles*, s. 319; Alfred de Champeaux, *Portefeuille des arts décoratifs*, Paris 1888-1891.
- 30 *Archives Nationales*, 01/1907, Kısım 12, Blavet'nin hatıraları.
- 31 Bu model bir halı yakın zamanda Versailles Şatosu Koleksiyonlarına girmiştir. Bertrand Rondot, 'Un tapis "aux armes de France couronnées"', *La Revue des Musées de France*, no. 3, 2009, s. 14-15.
- 32 Pierre Verlet, *The James A. de Rothschild Collection at Waddesdon Manor, The avonnerie, Savonnerie*, Freiburg 1982, s. 499-500.
- 33 Hammer, *a.g.e.*, s. 63.
- 34 Bu bilgi için Maureen Cassidy-Geiger'e hususi teşekkürler.
- * Similor, yıldızlı bronz ve altına benzemesi amacıyla imal edilen İngiliz bakır-çinko alaşımına benzer özel bir alaşımdı.
- 35 Göçek, *a.g.e.*, s. 93.
- 36 Yazara tavsiye Philip Mansel tarafından verilmiştir.
- 37 Proschwitz, *a.g.e.*, s. 331. Bu düşünce Kral III. Geroged'an yıllar sonra tekrarlanmış gibidir.
- 38 *a.g.e.*, s. 328.

